

ЗАТВЕРДЖУЮ

ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»,

Олег ТОДОЩАК

2026 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» «14» листопада 2023 р. (протокол № 2))

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри приватного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
від 29 травня 2026 року

ПРИСУТНІ: зав. кафедри, д.ю.н., професор Є.О. Харитонов;
д.ю.н., професори: І.В. Давидова, Р.М. Мінченко, О.І. Сафончик, А.Р. Чанишева;
д.ю.н., доцент В.О. Токарева;
к.ю.н., професори: В.М. Зубар, О.М. Калітенко;
доценти: І.Г. Бабич, О.М. Берназ-Лукавецька, К.М. Глиняна, С.В. Завальнюк, Ю.В. Кривенко, М.В. Матійко, Ю.Г. Орзіх, О.С. Омельчук;
доктори філософії: О.О. Оскілко, О.В. Шамота;
аспірантка: О.П. Шайхет;
лаборанти: Є.С. Лешкова.

На засідання присутні 6 докторів юридичних наук, 10 кандидатів юридичних наук та 2 доктори філософії – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Доповідь Шайхет О.П. про результати проведеного ним дисертаційного дослідження.

Доповідач обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризувала його об'єкт та предмет, виклала науково-практичну значимість роботи, надала відомості щодо впровадження результатів дослідження.

Обґрунтовуючи вибір дисертаційного дослідження, здобувачка зазначає, що у сучасних умовах трансформації сімейних відносин, активізації міграційних процесів у зв'язку із дією воєнного стану по всій території України, зростання кількості сімейних спорів та необхідності забезпечення найкращих інтересів дитини, особливої актуальності набуває проблема визначення місця проживання дитини. Зазначене питання виступає одним із найскладніших інститутів сімейного права, оскільки поєднує у собі приватноправові, публічно-правові, міжнародно-правові та соціально-психологічні аспекти.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що на даний час для України проблематика визначення місця проживання дитини набула особливого значення в умовах євроінтеграційних процесів, адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, а також у зв'язку з викликами, спричиненими воєнними діями, вимушеним переміщенням населення та збільшенням кількості випадків виїзду дітей за кордон. Водночас законодавство України у сфері визначення місця проживання дитини перебуває у процесі реформування та потребує вдосконалення з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, положень міжнародних договорів та досвіду держав-членів ЄС.

Особливої уваги потребують питання співвідношення принципу рівності батьківських прав та обов'язків із принципом забезпечення найкращих інтересів дитини, визначення критеріїв оцінки прихильності дитини до кожного з батьків, врахування думки дитини, забезпечення стабільності її розвитку та захисту від психологічного насильства. Судова

практика свідчить про наявність значних труднощів у застосуванні законодавчих положень, неоднорідність судової практики, а також відсутність чітких механізмів реалізації рішень щодо визначення місця проживання дитини.

Разом із тим, порівняльний аналіз законодавства країн Європейського Союзу демонструє існування різних підходів до вирішення відповідних спорів: від переважання моделі спільного батьківства до застосування принципу почергового проживання дитини з обома батьками. У зв'язку з цим актуальним є дослідження можливості імплементації окремих європейських підходів у національне законодавство України.

Сучасна правозастосовна практика потребує комплексного наукового переосмислення критеріїв визначення місця проживання дитини, процесуальних гарантій захисту її прав, ролі органів опіки та піклування, а також удосконалення механізмів судового та позасудового врегулювання відповідних спорів. У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження еволюції наукових підходів та формування сучасної дитиноцентричної моделі правового регулювання визначення місця проживання дитини.

Вітчизняна правозастосовна практика свідчить про значну кількість спорів щодо визначення місця проживання дитини, які є одними з найскладніших категорій цивільних справ (зокрема, через процесуальну специфіку використання електронних доказів в умовах масової міграції, необхідності залучення органів опіки та піклування тощо). Традиційне вітчизняне правозастосування протягом тривалого часу тяжіло до консервативних підходів, розглядаючи місце проживання дитини переважно через призму матеріального забезпечення та фізичної безпеки. Проте сучасна європейська правова доктрина, заснована на практиці Європейського суду з прав людини та концепції «найкращих інтересів дитини», вимагає докорінної зміни цієї парадигми.

Виклики сьогодення додатково підвищують актуальність теми дослідження, особливо при запровадженні воєнного стану у зв'язку із повномасштабним вторгненням на територію України військ РФ, а також рекодифікацією (оновленням) цивільного законодавства України та реформуванням цивільного законодавства. Крім того, відсутність спеціальних комплексних досліджень, сучасний стан судової практики та неоднозначність у розумінні цивілістами загальних проблем щодо сутності та правової природи місця проживання дитини – це те, чим і був обумовлений вибір теми дисертаційного дослідження.

Зважаючи на це, дослідження проблем в сфері визначення місця проживання дитини законодавством України має велике теоретичне та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людині центристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266) та плану науково-дослідної роботи кафедри приватного права «Проблеми захисту прав приватної особи в умовах війни та відбудови країни» на 2026-2030 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування комплексної наукової уяви та характеристика законодавства щодо місця проживання дитини, вирішення основних теоретичних та практичних проблем, що виникають у зв'язку з визначенням місця проживання дитини, а також вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства в цій сфері.

З урахуванням зазначеної мети поставлено такі завдання дослідження:

- провести аналіз та огляд літератури за темою дослідження та обрати напрями дослідження;
- визначити особливості становлення та розвитку законодавства України щодо визначення місця проживання дитини;
- дослідити поняття та правову природу визначення місця проживання дитини;
- визначити особливості реалізації права дитини на визначення місця проживання дитини;
- провести співвідношення права на вибір місця проживання з іншими правами дитини;
- проаналізувати порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини;
- дослідити теоретичні та практичні аспекти медіації та договірного врегулювання питань визначення місця проживання дитини за законодавством України;

- визначити особливості застосування принципу найкращих інтересів дитини при вирішенні питання щодо визначення її місця проживання;
- проаналізувати особливості зміни обставин при вирішенні питання щодо місця проживання дитини за законодавством України;
- сформулювати наукові висновки та пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі визначення місця проживання дитини за законодавством України.

Предметом дослідження є місце проживання за законодавством України.

Методи дослідження, які використовувалися під час здійснення дисертаційного дослідження, обрані відповідно до мети і завдань дослідження, з урахуванням його об'єкта та предмета.

Зокрема, застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, які в сукупності були використанні для з'ясування сутності та особливостей визначення місця проживання дитини за законодавством України.

Під час дослідження використовувались наступні методи, такі як: діалектичний, методи аналізу та синтезу, формально-догматичний (юридико-технічний), порівняльно-правовий, психолого-правовий, структурно-функціональний, метод системного аналізу судової (емпіричної) практики та інші.

Зокрема, діалектичний метод полягає у застосуванні принципів ретроспективного (історичного) аналізу, цілісного пізнання та принципу вибірковості. У дисертації проблематика розвитку правового регулювання визначення місця проживання дитини досліджується з позицій та на основі аналізу процесів взаємного переходу між абсолютними і відносними правовідносинами (розділ 1).

Використання методів дослідження, таких як логічний з одночасним використанням історичного, дозволить структуровано та систематизовано здійснити аналіз взаємозалежності змін, а також практичних результатів розвитку інституту визначення місця проживання дитини в Україні та країнах ЄС та трансформації сімейного законодавства у частині відносин між батьками та дітьми стосовно визначення місця проживання останніх (підрозділи 1.1, 1.2).

Проводячи відповідний аналіз у рамках дослідження, слід ґрунтуватись на визначенні послідовно-логічних процесів у галузі нормативно-правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України та зарубіжних країн з відповідною

інтерпретацією отриманих, за результатами дослідження, наукових висновків та результатів (розділи 2, 3). У зв'язку із зазначеним особливу увагу слід приділити дослідженню саме розвитку (досвіду, подій, фактів тощо), що надасть змогу, на підставі проведеного аналізу та дослідження, дійти до певних висновків щодо хронологічної послідовності розвитку інституту визначення місця проживання дитини (підрозділи 1.1, 1.2).

Порівняльно-правовий метод використаний для досягнення мети з'ясування моделі правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України та країн ЄС, а також механізми здійснення захисту прав та інтересів дітей при визначенні місця їх проживання, у різних галузях права (цивільне, сімейне, договірне, тощо) та правових системах деяких зарубіжних країн (підрозділ 2.2, 2.3, розділ 3).

Системно-структурний метод застосовувався при визначенні врегулювання питань щодо визначення місця проживання дитини за допомогою договору та медіації (підрозділ 3.1). Разом з тим, застосовуючи логіко-юридичний метод, дало можливість здійснити аналіз змісту норм чинного законодавства України та країн ЄС, які закріплюють порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини, вирішення спорів щодо визначення місця проживання дитини, застосування принципу найкращих інтересів дитини при вирішенні спорів щодо визначення її місця проживання, а також особливостей змін обставин при вирішенні вказаних питань (підрозділи 3.2, 3.3, 3.4).

Використовуючи метод теоретико-правового моделювання, було сформульовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення сімейного та цивільного законодавства стосовно визначення місця проживання дитини та захисту прав дитини на визначення місця проживання. Об'єктивність висновків дисертаційного дослідження досягнута за рахунок застосування комплексного міжгалузевого підходу до вивчення правових явищ.

Таким чином, під час дослідження використанні зазначені вище методи дослідження дозволили дослідити інститут визначення місця проживання дитини за законодавством України всебічно, об'єктивно, цілісно і зробити узагальнюючі висновки.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, цивільного та права, інших галузей системи права України.

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Сімейний кодекс України (далі – СК України), Цивільний процесуальний кодекс України (далі –

ЦПК України) та інші нормативно-правові акти України і деяких країн ЄС.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення судів, розміщені в Єдиному реєстрі судових рішень по справах щодо визначення місця проживання дитини, ухвали та постанови Верховного Суду та рішення Європейського суду по правам людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведено перше у вітчизняній цивільно-правовій науці системне, комплексне дослідження місця проживання дитини за законодавством України, на основі якого було обґрунтовано нові наукові положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження підтверджується наступними висновками, рекомендаціями і пропозиціями.

Вперше:

- обґрунтовано необхідність розгляду права дитини на місце проживання як складного особистого немайнового права, що поєднує право на безпеку, стабільне сімейне середовище, психоемоційний комфорт та належний розвиток;

- встановлено, що право дитини на вибір місця проживання має комплексний міжгалузевий характер та перебуває у тісному взаємозв'язку з правом на житло, правом на спілкування з батьками, правом на спільне проживання в сім'ї та правом на виїзд за кордон. Сучасна доктрина, судова практика України та стандарти ЄСПЛ виходять із необхідності забезпечення балансу між зазначеними правами через призму принципу найкращих інтересів дитини;

- зроблено висновок, що в українському праві формується нова модель співвідношення приватного та публічного інтересу в умовах воєнного стану в сфері визначення місця проживання дитини. Зазначене обумовлено тим, що спори щодо визначення місця проживання дитини та самотійного її виховання можуть мати не лише сімейно-правове, а й публічно-правове значення, оскільки впливають на реалізацію державної мобілізаційної політики, а отже, за умови доведення безпосереднього впливу судового рішення на компетенцію або обов'язки відповідного органу, у зазначених справах допускається участь представників ТЦК;

- доведено, що особливості визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану слід розглядати крізь призму забезпечення безпекового середовища для дитини. Разом із тим, здійснено комплексний аналіз впливу воєнного стану, тимчасової окупації територій та

внутрішнього переміщення осіб на механізм визначення місця проживання дитини. У зв'язку із зазначеним, запропоновано розглядати безпековий критерій як один із ключових критеріїв визначення найкращих інтересів дитини при вирішенні спорів щодо її місця проживання;

- зроблено висновок, що при визначенні місця проживання дитини істотні зміни обставин мають оцінюватися через призму їх впливу на найкращі інтереси дитини, а сама зміна матеріального чи сімейного становища батьків не може автоматично бути підставою для зміни місця проживання дитини без встановлення причинно-наслідкового зв'язку із покращенням її становища. Обґрунтовано необхідність формування чіткішої національної методології оцінки найкращих інтересів дитини із урахуванням стандартів ЄСПЛ, практики Верховного Суду та сучасних безпекових викликів;

- запропоновано наступну класифікацію особливих змін обставин, які впливають на вирішення питання щодо визначення місця проживання дитини. Так, зокрема за наступними критеріями: 1) за суб'єктом відносин на: а) зміни обставин, пов'язані із малолітньою або неповнолітньою особою – дитиною: б) погіршення або покращення стану здоров'я дитини; в) зміна віку та рівня цивільної дієздатності дитини; г) формування стійких соціальних зв'язків (навчання, оточення) дитини; д) виявлення обґрунтованої позиції дитини щодо місця проживання (висловлювання дитиною своєї думки та побажань стосовно того, із ким із батьків він бажає проживати); 2) зміни обставин, пов'язані із батьками дитини: а) зміна сімейного стану (розлучення (розірвання шлюбу, окреме проживання батьків, створення нової сім'ї, поява інших дітей тощо); б) втрата або набуття стабільного доходу; в) зміна житлових умов; г) виникнення асоціальної поведінки (алкоголізм, наркозалежність, насильство); 3) за характером змін: а) позитивні зміни, які розширюють можливості належного виховання дитини; б) негативні зміни, що створюють загрозу правам та інтересам дитини; в) нейтральні, які самі по собі не є визначальними, але у сукупності можуть набувати істотного значення; 4) за тривалістю дії: а) тимчасові (короткострокові труднощі, лікування, відрядження); б) тривалі, що мають довготривалий вплив на умови проживання та виховання дитини; 5) пов'язані із сучасними подіями та змінами: а) вимушене внутрішнє переміщення; б) бойові дії, надзвичайні ситуації; в) добровільна імміграція до іншої держави; г) вимушений виїзд до іншої країни з метою притулку та захисту через збройний конфлікт, переслідування або загрозу життю та здоров'ю; д) зміна безпекового середовища проживання дитини тощо;

- запропоновано визначення договору про визначення місця проживання дитини, зокрема, договір про визначення місця проживання дитини – це сімейно-правовий договір, укладений між батьками дитини у письмовій та нотаріально посвідченій формі, спрямований на врегулювання питань постійного або тимчасового проживання дитини, порядку здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків, який ґрунтується на принципі найкращих інтересів дитини та забезпечує реалізацію її права на безпечне, стабільне й гармонійне сімейне середовище;

- доведено доцільність акріплення у сімейному законодавстві України категорії «безпекове середовище дитини» як самостійного критерію визначення місця проживання дитини;

- обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення сімейного та цивільного законодавства України шляхом закріплення додаткових гарантій користування житлом, забезпечення права на спілкування з обома батьками, імплементації принципу спільної батьківської відповідальності та адаптації правового регулювання до умов воєнного стану;

удосконалено:

- підхід до розгляду визначення місця проживання дитини в умовах збройного конфлікту як комплексного міжгалузевого механізму захисту прав дитини, що поєднує норми сімейного, цивільного та міжнародного гуманітарного права;

- тезу про необхідність врахування нових сімейних обставин (участь мачухи, вітчима, зведених братів і сестер тощо) при визначенні місця проживання дитини;

- критерії оцінки обставин, які підлягають врахуванню судом при визначенні місця проживання дитини, зокрема щодо врахування емоційного зв'язку, психологічного стану та безпеки дитини в частині конкретизації таких ситуацій;

- тезу щодо визначення змісту принципу найкращих інтересів дитини в частині доповнення його критеріями безпеки, стабільності життєвого середовища, психологічного благополуччя та безперервності соціальних зв'язків дитини;

дістало подальшого розвитку:

- теза щодо забезпечення балансу між правами батьків та правами дитини у сімейних правовідносинах, а також про пріоритет найкращих інтересів дитини як основного критерію змісту та виконання договорів між батьками;

- теза про необхідність врахування думки дитини, її психологічного стану та емоційної прив'язаності під час вирішення спорів щодо визначення місця проживання дитини, в частині конкретизації таких ситуацій посиленням процесуальних гарантій врахування думки;

- теза про посилення концепції батьківської відповідальності як основи сучасного сімейного права, а також забезпечення стабільності життєвого середовища дитини навіть в умовах вимушеного переміщення та евакуації під час воєнного стану.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою роботою, що закладає основи теоретичного осмислення інституту місця проживання дитини у сучасному цивільному та сімейному праві України, що розширює і поглиблює розуміння особливостей сімейних правовідносин, включає у вітчизняну правову науку нові підходи до визначення поняття та правової природи місця проживання дитини, реалізацію дитиною свого права на визначення місця проживання, особливостей визначення місця проживання дитини за взаємною згодою батьків та у випадку спору із зазначеного питання тощо. Сформульовані у роботі положення та теоретичні розробки ґрунтуються на особистому досвіді авторки та аналізі наукової вітчизняної та зарубіжної літератури, а також судової практики з питань визначення місця проживання дитини.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем визначення місця проживання дитини. Певні результати дослідження здобудуть можливість стати підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції захисту прав та інтересів дитини у сучасних умовах, в тому числі врахування її найкращих інтересів при визначенні місця проживання. При цьому, сформульовані в дослідженні висновки розширюють теоретичні уявлення про нормативно-правове регулювання визначення місця проживання дитини, визначення місця проживання дитини при наявності спору, особливості реалізації права дитини на визначення місця проживання, а також порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини в сучасних умовах;

правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства у сфері визначення місця проживання дитини. При цьому результати проведеного дослідження можуть бути використані

при розробці законів і підзаконних актів у даній сфері, можуть бути враховані і використані практичні положення щодо вдосконалення відносин у сфері визначення місця проживання дитини;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування актів чинного цивільного та сімейного законодавства України в сфері визначення місця проживання дитини (Акт впровадження Київського районного суду м. Одеси від 25.05.2026 р., Акт впровадження Одеського міжрегіонального управління Міністерства юстиції України);

навчальному процесі - при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Захист цивільних прав», «Сучасні проблеми цивільного права», «Сімейне право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, навчально-методичних посібників, практикумів, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 19.05.2026 р.).

Апробація результатів дослідження. Дисертацію підготовлено та обговорено на кафедрі приватного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення дисертації доповідалися на: Всеукраїнській науковій конференції «Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни: людський вимір» (м. Одеса, 12 груд. 2024 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 трав. 2025 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: гібридна війна і права особи» (м. Одеса, 19 трав. 2025 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Шерешевські цивілістичні читання: захист прав приватної особи в умовах війни» (м. Одеса, 3 груд. 2025 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях та 4 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

По закінченню доповіді Шайхет О.П. присутніми поставлені такі запитання:

Сафончик О.І. Чи досліджували Ви проблеми визначення місця проживання дитини в зарубіжних країнах, перш за все країнах ЄС, і які особливості Ви можете визначити?

Відповідь Шайхет О.П.: Дякую за запитання. Так, досліджуючи тематику свого дисертаційного дослідження, було використано також дослід зарубіжних країн, перш за все країн ЄС.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що правове регулювання питань визначення місця проживання дитини у країнах ЄС характеризується більшою орієнтацією на принцип збереження сімейних зв'язків та застосування альтернативних заходів втручання держави у сімейні відносини. Разом з тим, визначення місця проживання дитини в країнах ЄС регулюється національним законодавством кожної окремої країни, міжнародними договорами тощо. При цьому, ключовими європейськими правилами та регламентами є: 1) юрисдикція суду, адже справу розглядає суд тієї країни ЄС, де дитина має «звичайне місце проживання» на момент звернення; 2) звичайне місце проживання, тобто, це місце, де дитина ходить до школи/садочка, має друзів, інтегрована в мовне та соціальне середовище тощо. Крім того, у країнах ЄС є окремі форми проживання та опіки, до яких можна віднести: 1) спільне проживання, яке є досить популярною моделлю у більшості країн ЄС (наприклад, у Франції, Бельгії, Швеції), коли дитина по чергово живе 50/50 часу з батьком та матір'ю (тиждень через тиждень); 2) одноосібне проживання, коли дитина постійно проживає з одним із батьків, а інший отримує чітко визначене судом право на побачення (вихідні, канікули тощо).

Глиняна К.М.: Яку роль, на Вашу думку, відіграють електронні докази у справах про визначення місця проживання дитини?

Відповідь Шайхет О.П.: Дякую за запитання. У справах про визначення місця проживання дитини електронні докази відіграють ключову роль для підтвердження того, з ким із батьків дитина фактично проживає, її прив'язаності до певних умов (зокрема, школи, гуртків, лікарів, друзів тощо) та забезпечення її інтересів. Суди приймають широкий спектр цифрової інформації як повноцінні засоби доказування, адже електронними доказами є не тільки текстові документи, але і будь-яка інформація в електронній формі, що містить дані про обставини справи. Так, до переліку електронних доказів входять фотографії, відео- та звукозаписи, вебсайти (їх сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних тощо. Крім того, можна виокремити певні групи електронних доказів у справах щодо визначення місця проживання дитини в сучасних умовах: 1) листування та повідомлення; 2) фото- та відеоматеріали; 3) аудіозаписи; 4) дані геолокації та пристроїв; 5) інші докази. При цьому, під час розгляду справ про визначення місця проживання дитини, важливо з'ясувати всі обставини справи, в тому числі і за допомогою електронних доказів.

Токарева В.О. Які основні правові наслідки встановлення місця проживання дитини?

Відповідь Шайхет О.П.: Дякую за запитання. Правові наслідки визначення місця проживання настають як для батьків, так і для самої дитини, особливо у випадках, коли дитина після досягнення нею 14-річного віку сама обирає своє місце проживання. Визначення місця проживання дитини закріплює юридичний статус її перебування з одним із батьків. Це дає право самостійно вирішувати питання її виховання, освіти, медичного догляду та перетину кордону, захищає від самовільного вивезення іншим з батьків, але при цьому не звільняє від обов'язків утримання. Крім того, у того з батьків, хто не проживає постійно з дитиною, залишається право та спілкування.

Павлова В.Г. В дисертаційному дослідженні Ви зазначаєте, що умовах воєнного стану інститут визначення місця проживання дитини за законодавством України зазнає змістовної трансформації. В чому саме, на Вашу думку, полягає така трансформація?

Відповідь Шайхет О.П.: Дякую за запитання. Дійсно, в умовах воєнного стану інститут визначення місця проживання дитини за законодавством України зазнає змістовної трансформації, що проявляється у певному зміщенні акцентів з формальної рівності батьківських прав на пріоритет безпекового фактору як ключового елементу принципу найкращих інтересів дитини (малолітньої та неповнолітньої особи), що потребує нормативного уточнення та гармонізації з міжнародними стандартами. Такий критерій доказування при вирішенні спорів щодо визначення місця проживання дитини, як безпековий (ризик для життя, здоров'я неповнолітньої особи, також її психоемоційна стабільність) в умовах воєнного стану фактично набуває домінуючого значення у судовій практиці, однак не має достатньої нормативної конкретизації в СК України.

Харитонов Є.О. На Вашу думку, які проблеми правозастосування виникають при визначенні місця проживання дитини, та які шляхи їх вирішення?

Відповідь Шайхет О.П.: Дякую за запитання. Дійсно, на практиці виникають багато питань щодо визначення місця проживання дитини та знаходження відповідного балансу між інтересами дитини, батьків та держави. На мою думку, основними проблемами у цій сфері є: неоднорідність судової практики, складність доказування, діяльність органів опіки та піклування, дотримання балансу інтересів, а також труднощі виконання судових рішень. Крім того, особливу складність правозастосування в сфері визначення місця проживання дитини становлять виклики сьогодення (зокрема, запровадженням воєнного стану,

рекодифікація цивільного законодавства України, євроінтеграційні процеси тощо). Вважаю, що вирішення зазначених вище проблем можливе комплексним шляхом, через: посилення ролі психологічної експертизи, уніфікацію судової практики, реформу органів опіки та піклування, вдосконалення законодавства, запровадження обов'язкових медіаційних процедур, підвищення ефективності виконавчого провадження та гармонізацію з правом ЄС тощо.

Після відповідей на запитання виступив науковий керівник – доцентка кафедри приватного права, к.ю.н., доцентка *Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна*.

Науковий керівник зазначила, що Шайхет О.П. вдалося повністю виконати поставлені завдання дослідженні завдяки використанню сукупності загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема: діалектичного методу, системно-структурного методу, методу системного аналізу, статистичного методу, порівняльно-правового методу. Всі зазначені методи використовувалися у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дало змогу дисертантці отримати достовірні й об'єктивні результати дослідження.

Берназ-Лукавецька О.П. зазначила, що актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю докорінної зміни доктринальної парадигми вітчизняного сімейного права у світлі євроінтеграційних процесів. Проблематика визначення місця проживання дитини набуває особливої значущості в умовах євроінтеграційних процесів, адаптації національного законодавства до європейських стандартів, а також у зв'язку з наслідками воєнної агресії проти України, що зумовили масове переміщення населення, збільшення випадків виїзду дітей за кордон та ускладнення реалізації і захисту їхніх прав та законних інтересів. Водночас законодавство України у цій сфері перебуває у процесі подальшого вдосконалення з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, міжнародно-правових стандартів та досвіду держав-членів Європейського Союзу.

Додаткову актуальність дослідженню надають виклики, пов'язані з повномасштабною збройною агресією проти України, що спричинила масштабні порушення майнових та особистих немайнових прав дітей як з боку батьків або одного з них, так і з боку інших осіб. У цих умовах особливої ваги набуває осмислення ефективності існуючих правових механізмів захисту прав та інтересів дітей, в тому числі, особливостей реалізації дітьми права на вибір місця проживання, особливостей визначення місця проживання дитини без наявності спору та з наявністю

спору між батьками дитини, а також формування науково обґрунтованих підходів до вдосконалення правового регулювання місця проживання дитини.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених немайновим та майновим правам та обов'язкам батьків і дітей, низка проблемних аспектів в сфері визначення місця проживання дитини залишається дискусійною або недостатньо дослідженою, зокрема, щодо співвідношення таких правових категорій, як «місце проживання дитини» та «місце перебування дитини», ефективності цивільно-правових способів захисту прав та охоронюваних законом інтересів дитини пр. реалізації її права на визначення місця проживання, особливостей щодо визначення місця проживання дитини як у мирний час, так і в умовах надзвичайних ситуацій та збройного конфлікту.

У зв'язку з цим, наукове дослідження, присвячене місцю проживання дитини за законодавством України, є своєчасним, має вагоме теоретичне та практичне значення і спрямоване на розвиток доктрини цивільного та сімейного права та вдосконалення механізмів захисту прав дитини в Україні.

Щодо методологічної основи дисертаційного дослідження, слід зазначити, що відповідно до встановлених вимог його об'єкт і предмет, як категорії наукового процесу, логічно співвідносяться між собою як загальне та часткове. Теоретико-методологічний інструментарій дисертації зумовлений метою дослідження та особливостями досліджуваної сфери суспільних відносин.

Достовірність сформульованих у дисертації наукових висновків, положень, рекомендацій забезпечується використанням численних наукових джерел, аналізом необхідних нормативно-правових актів та судової практики.

Авторці, як здається, вдалося досягти мети дисертаційної роботи, котра була визначена як є формування комплексної наукової уяви та характеристика законодавства щодо місця проживання дитини, вирішення основних теоретичних та практичних проблем, що виникають у зв'язку з визначенням місця проживання дитини, а також вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства в цій сфері. При цьому, авторка виявила уміння чітко висловлювати свою думку, робити логічні висновки, обґрунтовувати свою позицію, що допомогло їй вирішити поставлені в роботі завдання. Про успішне виконання поставлених завдань свідчать наведені висновки та сформувані пропозиції.

Науковим керівником зазначено, що дисертація Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право,

є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

В ОБГОВОРЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ:

Докторка юридичних наук, професорка Сафончик О.І. відзначила, що актуальність роботи не викликає сумнівів та продиктована сучасним станом вітчизняної науки. Дисертаційне дослідження щодо місця проживання дитини за законодавством України має теоретичне та практичне значення. В роботі зроблено обґрунтовані висновки, слушні пропозиції та рекомендації. Дисертаційне дослідження виконане якісно, на високому науковому рівні, отримані результати є об'єктивними. Вказала на окремі дискусійні питання, які носять рекомендаційний характер. В цілому дисертаційна робота Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України» відповідає встановленим вимогам, виконана на достатньо високому науковому рівні та може бути рекомендована до захисту.

Докторка юридичних наук, доцентка Токарева В.О. зауважила, що Шайхет О.П. у своїй дисертації досягла поставленої мети. Зокрема, нею сформульовано ряд положень, що мають важливе теоретичне та практичне значення. У роботі вдало розкрито правова природа місця проживання дитини, визначення особливості реалізації дитиною права на вибір місця проживання, особливості договірної та судового порядку визначення місця проживання дитини в сучасних умовах. Розгляд теоретичних питань вдало підкреслюється прикладами судової практики з досліджуваних питань. Зазначила також, що матеріал викладається логічно та послідовно. А відтак, дослідження є завершеним і може бути рекомендоване до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидатка юридичних наук, доцентка Павлова В.Г. підкреслила актуальність теми, значущість проблематики для теорії та практики, вдалу архітектуру роботи, правильне розкриття питань, вказаних у роботі, повне досягнення мети та завдань дослідження; звернула окрему увагу на цікаві пропозиції дисертантки щодо удосконалення чинного законодавства України. Вказала, що включення до дисертаційного дослідження питань щодо співвідношення спільної та особистої опіки, та її вплив на визначення місця проживання дитини, особливо на прикладі зарубіжних країн, лише позитивно вплинуло б на нього. Вважає, що робота Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», подана на

здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидатка юридичних наук, доцентка К.М. Глиняна зазначила, що подана робота має високий науковий рівень дослідження, актуальність, повноту висновків. Позитивним моментом роботи є вміння автора обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал. Структурно вдалою видається побудова змісту дисертації. Переконливими є загальні висновки до дисертаційного дослідження, якими показана ступінь вирішеності проблеми, що визначена у вступі до роботи. Зауважила, що доцільно було б в дисертаційному дослідженні більше уваги приділити питанням визначення місця проживання саме в умовах воєнного стану. Акцентувала увагу на тому, що авторка дослідження має достатню кількість наукових статей у фахових виданнях та опублікованих тез виступів на конференціях. Дисертаційна робота виконана самостійно, має комплексний і завершений характер, у зв'язку з чим може бути рекомендована до публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Підсумовуючи виступи, *д.ю.н., професор, зав. кафедри приватного права Харитонов Є.О.* зазначив, що дисертаційне дослідження Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України» відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

УХВАЛИЛИ:

Затвердити такий висновок щодо дисертації Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України»

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», поданої на здобуття ступеня

**доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081
«Право»**

Робота виконана на кафедрі приватного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» «14» листопада 2023 р. (протокол № 2).

Науковий керівник – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри приватного права Берназ-Лукавецька О.М.

Обґрунтовування вибору дисертаційного дослідження. В умовах проведення в Україні соціальних та економічних перетворень важливого значення набуває проблема подальшого розвитку і вдосконалення правового регулювання місця проживання дитини. Зазначене обумовлено тим, що становлення Української держави в умовах ринкових реформ сьогодні залежить від розв'язання багатьох правових проблем, у тому числі у сфері визначення місця проживання дитини в сучасних умовах. Зокрема, сучасні збройні конфлікти та процеси масової міграції зумовили якісну трансформацію сімейних правових відносин, зокрема тих, що пов'язані з визначенням місця проживання дітей (малолітніх та неповнолітніх осіб). Для України ця проблема набула системного характеру після початку збройної агресії Російської Федерації та запровадження правового режиму воєнного стану. В умовах примусового переміщення (внутрішнього або зовнішнього) традиційні критерії визначення місця проживання дитини суттєво змінюються під впливом факторів публічного права та міжнародних стандартів захисту прав людини. При цьому, визначення місця проживання дитини є важливим питанням як у механізмі захисту прав та охоронюваних законом інтересів дитини, так і у реалізації її суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав, адже ця проблематика поєднує приватноправові та публічно-правові інтереси.

Попри те, що чимало питань в сфері захисту прав дітей взагалі, в тому числі щодо визначення місця проживання дитини зокрема, були предметом низки наукових розвідок, у науці відсутнє комплексне дослідження саме проблем місця проживання дитини у сучасних умовах. Саме тому, незважаючи на значну кількість наукових праць, для науки цивільного та сімейного права залишаються актуальними питання створення цілісного підходу до питань визначення місця проживання дитини за законодавством

України, визначення особливостей порядку визначення місця проживання дитини, а також вдосконалення чинного законодавства у цій сфері тощо.

Зазначене свідчить про необхідність системного підходу у дослідженні питань визначення місця проживання дитини з урахуванням останніх змін у законодавстві та судовій системі, зумовлених, зокрема, прагненням України інтегруватися до єдиного європейського простору. Крім того, рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства України та введення в Україні з 24.02.2022 року воєнного стану також обумовлює вплив на питання, що досліджуються в дисертації.

Разом з тим, чинні нормативно-правові акти, що покликані регулювати суспільні відносини в сфері визначення місця проживання дитини, відрізняються певною неузгодженістю, що знижує ефективність їх застосування в сучасних умовах. Судова практика в сфері позбавлення батьківських прав нерідко носить суперечливий, несистематизований характер, вимагає ретельного науково-практичного аналізу, а фундаментальні наукові дослідження проблематики місця проживання дитини у сучасних умовах не проведені.

Отже, зважаючи на викладене, актуальність обраної теми дослідження зумовлюється необхідністю вжиття наукових заходів з метою розвитку теорії цивільного та сімейного права стосовно визначення місця проживання дитини, а також удосконалення чинного українського законодавства та правозастосовної практики у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людино центристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266) та плану науково-дослідної роботи кафедри приватного права «Проблеми захисту прав приватної особи в умовах війни та відбудови країни» на 2026-2030 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування комплексної наукової уяви та характеристика законодавства щодо місця проживання дитини, вирішення основних теоретичних та практичних

проблем, що виникають у зв'язку з визначенням місця проживання дитини, а також вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства в цій сфері.

З урахуванням зазначеної мети поставлено такі завдання дослідження:

- провести аналіз та огляд літератури за темою дослідження та обрати напрями дослідження;
- визначити особливості становлення та розвитку законодавства України щодо визначення місця проживання дитини;
- дослідити поняття та правову природу визначення місця проживання дитини;
- визначити особливості реалізації права дитини на визначення місця проживання дитини;
- провести співвідношення права на вибір місця проживання з іншими правами дитини;
- проаналізувати порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини;
- дослідити теоретичні та практичні аспекти медіації та договірного врегулювання питань визначення місця проживання дитини за законодавством України;
- визначити особливості застосування принципу найкращих інтересів дитини при вирішенні питання щодо визначення її місця проживання;
- проаналізувати особливості зміни обставин при вирішенні питання щодо місця проживання дитини за законодавством України;
- сформулювати наукові висновки та пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі визначення місця проживання дитини за законодавством України.

Предметом дослідження є місце проживання за законодавством України.

Методи дослідження, які використовувалися під час здійснення дисертаційного дослідження, обрані відповідно до мети і завдань дослідження, з урахуванням його об'єкта та предмета.

Зокрема, застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, які в сукупності були використанні для з'ясування сутності та особливостей визначення місця проживання дитини за законодавством України.

Під час дослідження використовувались наступні методи, такі як: діалектичний, методи аналізу та синтезу, формально-догматичний (юридико-технічний), порівняльно-правовий, психолого-правовий, структурно-функціональний, метод системного аналізу судової (емпіричної) практики та інші.

Зокрема, діалектичний метод полягає у застосуванні принципів ретроспективного (історичного) аналізу, цілісного пізнання та принципу вибірковості. У дисертації проблематика розвитку правового регулювання визначення місця проживання дитини досліджується з позицій та на основі аналізу процесів взаємного переходу між абсолютними і відносними правовідносинами (розділ 1).

Використання методів дослідження, таких як логічний з одночасним використанням історичного, дозволить структуровано та систематизовано здійснити аналіз взаємозалежності змін, а також практичних результатів розвитку інституту визначення місця проживання дитини в Україні та країнах ЄС та трансформації сімейного законодавства у частині відносин між батьками та дітьми стосовно визначення місця проживання останніх (підрозділи 1.1, 1.2).

Проводячи відповідний аналіз у рамках дослідження, слід ґрунтуватись на визначенні послідовно-логічних процесів у галузі нормативно-правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України та зарубіжних країн з відповідною інтерпретацією отриманих, за результатами дослідження, наукових висновків та результатів (розділи 2, 3). У зв'язку із зазначеним особливу увагу слід приділити дослідженню саме розвитку (досвіду, подій, фактів тощо), що надасть змогу, на підставі проведеного аналізу та дослідження, дійти до певних висновків щодо хронологічної послідовності розвитку інституту визначення місця проживання дитини (підрозділи 1.1, 1.2).

Порівняльно-правовий метод використаний для досягнення мети з'ясування моделі правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України та країн ЄС, а також механізми здійснення захисту прав та інтересів дітей при визначенні місця їх проживання, у різних галузях права (цивільне, сімейне, договірне, тощо) та правових системах деяких зарубіжних країн (підрозділ 2.2, 2.3, розділ 3).

Системно-структурний метод застосовувався при визначенні врегулювання питань щодо визначення місця проживання дитини за допомогою договору та медіації (підрозділ 3.1). Разом з тим, застосовуючи логіко-юридичний метод, дало можливість здійснити аналіз змісту норм чинного законодавства України та країн ЄС, які закріплюють

порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини, вирішення спорів щодо визначення місця проживання дитини, застосування принципу найкращих інтересів дитини при вирішенні спорів щодо визначення її місця проживання, а також особливостей змін обставин при вирішенні вказаних питань (підрозділи 3.2, 3.3, 3.4).

Використовуючи метод теоретико-правового моделювання, було сформульовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення сімейного та цивільного законодавства стосовно визначення місця проживання дитини та захисту прав дитини на визначення місця проживання. Об'єктивність висновків дисертаційного дослідження досягнута за рахунок застосування комплексного міжгалузевого підходу до вивчення правових явищ.

Таким чином, під час дослідження використанні зазначені вище методи дослідження дозволили дослідити інститут визначення місця проживання дитини за законодавством України всебічно, об'єктивно, цілісно і зробити узагальнюючі висновки.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, цивільного та права, інших галузей системи права України.

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Сімейний кодекс України (далі – СК України), Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) та інші нормативно-правові акти України і деяких країн ЄС.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення судів, розміщені в Єдиному реєстрі судових рішень по справах щодо визначення місця проживання дитини, ухвали та постанови Верховного Суду та рішення Європейського суду по правам людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведено перше у вітчизняній цивільно-правовій науці системне, комплексне дослідження місця проживання дитини за законодавством України, на основі якого було обґрунтовано нові наукові положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження підтверджується наступними висновками, рекомендаціями і пропозиціями.

Вперше:

- обґрунтовано необхідність розгляду права дитини на місце проживання як складного особистого немайнового права, що поєднує

право на безпеку, стабільне сімейне середовище, психоемоційний комфорт та належний розвиток;

- встановлено, що право дитини на вибір місця проживання має комплексний міжгалузевий характер та перебуває у тісному взаємозв'язку з правом на житло, правом на спілкування з батьками, правом на спільне проживання в сім'ї та правом на виїзд за кордон. Сучасна доктрина, судова практика України та стандарти ЄСПЛ виходять із необхідності забезпечення балансу між зазначеними правами через призму принципу найкращих інтересів дитини;

- зроблено висновок, що в українському праві формується нова модель співвідношення приватного та публічного інтересу в умовах воєнного стану в сфері визначення місця проживання дитини. Зазначене обумовлено тим, що спори щодо визначення місця проживання дитини та самотійного її виховання можуть мати не лише сімейно-правове, а й публічно-правове значення, оскільки впливають на реалізацію державної мобілізаційної політики, а отже, за умови доведення безпосереднього впливу судового рішення на компетенцію або обов'язки відповідного органу, у зазначених справах допускається участь представників ТЦК;

- доведено, що особливості визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану слід розглядати крізь призму забезпечення безпекового середовища для дитини. Разом із тим, здійснено комплексний аналіз впливу воєнного стану, тимчасової окупації територій та внутрішнього переміщення осіб на механізм визначення місця проживання дитини. У зв'язку із зазначеним, запропоновано розглядати безпековий критерій як один із ключових критеріїв визначення найкращих інтересів дитини при вирішенні спорів щодо її місця проживання;

- зроблено висновок, що при визначенні місця проживання дитини істотні зміни обставин мають оцінюватися через призму їх впливу на найкращі інтереси дитини, а сама зміна матеріального чи сімейного становища батьків не може автоматично бути підставою для зміни місця проживання дитини без встановлення причинно-наслідкового зв'язку із покращенням її становища. Обґрунтовано необхідність формування чіткішої національної методології оцінки найкращих інтересів дитини із урахуванням стандартів ЄСПЛ, практики Верховного Суду та сучасних безпекових викликів;

- запропоновано наступну класифікацію особливих змін обставин, які впливають на вирішення питання щодо визначення місця проживання дитини. Так, зокрема за наступними критеріями: 1) за суб'єктом відносин на: а) зміни обставин, пов'язані із малолітньою або неповнолітньою особою – дитиною; б) погіршення або покращення стану здоров'я дитини;

в) зміна віку та рівня цивільної дієздатності дитини; г) формування стійких соціальних зв'язків (навчання, оточення) дитини; д) виявлення обґрунтованої позиції дитини щодо місця проживання (висловлювання дитиною своєї думки та побажань стосовно того, із ким із батьків він бажає проживати); 2) зміни обставин, пов'язані із батьками дитини: а) зміна сімейного стану (розлучення (розірвання шлюбу, окреме проживання батьків, створення нової сім'ї, поява інших дітей тощо); б) втрата або набуття стабільного доходу; в) зміна житлових умов; г) виникнення асоціальної поведінки (алкоголізм, наркозалежність, насильство); 3) за характером змін: а) позитивні зміни, які розширюють можливості належного виховання дитини; б) негативні зміни, що створюють загрозу правам та інтересам дитини; в) нейтральні, які самі по собі не є визначальними, але у сукупності можуть набувати істотного значення; 4) за тривалістю дії: а) тимчасові (короткострокові труднощі, лікування, відрядження); б) тривалі, що мають довготривалий вплив на умови проживання та виховання дитини; 5) пов'язані із сучасними подіями та змінами: а) вимушене внутрішнє переміщення; б) бойові дії, надзвичайні ситуації; в) добровільна імміграція до іншої держави; г) вимушений виїзд до іншої країни з метою притулку та захисту через збройний конфлікт, переслідування або загрозу життю та здоров'ю; д) зміна безпекового середовища проживання дитини тощо;

- запропоновано визначення договору про визначення місця проживання дитини, зокрема, договір про визначення місця проживання дитини – це сімейно-правовий договір, укладений між батьками дитини у письмовій та нотаріально посвідченій формі, спрямований на врегулювання питань постійного або тимчасового проживання дитини, порядку здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків, який ґрунтується на принципі найкращих інтересів дитини та забезпечує реалізацію її права на безпечне, стабільне й гармонійне сімейне середовище;

- доведено доцільність акріплення у сімейному законодавстві України категорії «безпекове середовище дитини» як самостійного критерію визначення місця проживання дитини;

- обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення сімейного та цивільного законодавства України шляхом закріплення додаткових гарантій користування житлом, забезпечення права на спілкування з обома батьками, імплементації принципу спільної батьківської відповідальності та адаптації правового регулювання до умов воєнного стану;

удосконалено:

- підхід до розгляду визначення місця проживання дитини в умовах збройного конфлікту як комплексного міжгалузевого механізму захисту прав дитини, що поєднує норми сімейного, цивільного та міжнародного гуманітарного права;

- тезу про необхідність врахування нових сімейних обставин (участь мачухи, вітчима, зведених братів і сестер тощо) при визначенні місця проживання дитини;

- критерії оцінки обставин, які підлягають врахуванню судом при визначенні місця проживання дитини, зокрема щодо врахування емоційного зв'язку, психологічного стану та безпеки дитини в частині конкретизації таких ситуацій;

- тезу щодо визначення змісту принципу найкращих інтересів дитини в частині доповнення його критеріями безпеки, стабільності життєвого середовища, психологічного благополуччя та безперервності соціальних зв'язків дитини;

дістало подальшого розвитку:

- теза щодо забезпечення балансу між правами батьків та правами дитини у сімейних правовідносинах, а також про пріоритет найкращих інтересів дитини як основного критерію змісту та виконання договорів між батьками;

- теза про необхідність врахування думки дитини, її психологічного стану та емоційної прив'язаності під час вирішення спорів щодо визначення місця проживання дитини, в частині конкретизації таких ситуацій посиленням процесуальних гарантій врахування думки;

- теза про посилення концепції батьківської відповідальності як основи сучасного сімейного права, а також забезпечення стабільності життєвого середовища дитини навіть в умовах вимушеного переміщення та евакуації під час воєнного стану.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем визначення місця проживання дитини. Певні результати дослідження здобудуть можливість стати підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції захисту прав та інтересів дитини у сучасних умовах, в тому числі врахування її найкращих інтересів при визначенні місця проживання. При цьому, сформульовані в дослідженні висновки розширюють теоретичні уявлення про нормативно-правове регулювання визначення місця проживання дитини, визначення місця

проживання дитини при наявності спору, особливості реалізації права дитини на визначення місця проживання, а також порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини в сучасних умовах;

правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства у сфері визначення місця проживання дитини. При цьому результати проведеного дослідження можуть бути використані при розробці законів і підзаконних актів у даній сфері, можуть бути враховані і використані практичні положення щодо вдосконалення відносин у сфері визначення місця проживання дитини;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування актів чинного цивільного та сімейного законодавства України в сфері визначення місця проживання дитини (Акт впровадження Київського районного суду м. Одеси від 25.05.2026 р., Акт впровадження Одеського міжрегіонального управління Міністерства юстиції України);

навчальному процесі - при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Захист цивільних прав», «Сучасні проблеми цивільного права», «Сімейне право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, навчально-методичних посібників, практикумів, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 19.05.2026 р.).

Апробація результатів дослідження. Дисертацію підготовлено та обговорено на кафедрі приватного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення дисертації доповідалися на: Всеукраїнській науковій конференції «Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни: людський вимір» (м. Одеса, 12 груд. 2024 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 трав. 2025 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: гібридна війна і права особи» (м. Одеса, 19 трав. 2025 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Шерешевські цивілістичні читання: захист прав приватної особи в умовах війни» (м. Одеса, 3 груд. 2025 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях та 4 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

1. Шайхет О.П. Окремі питання визначення місця проживання дитини за законодавством України. *Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни: людський вимір*. Матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 12 груд. 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонova, д.ю.н., проф. І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс. 2025. С.132-135 URL: <https://hdl.handle.net/11300/29348>
2. Шайхет О.П. До питання визначення місця проживання дитини в умовах гібридної війни. Міжнар. наук-практ. конф. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 трав. 2025 р.) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 2. С.131-133. URL: <https://hdl.handle.net/11300/29968>; <https://doi.org/10.32837/11300.29968>
3. Шайхет О.П. Окремі питання правового регулювання визначення місця проживання дитини в Україні. *Римське право і сучасність: гібридна війна і права особи* : матер. Всеукр. наук. конф., м. Одеса, 19 трав. 2025 р. / за заг. ред. Є. Харитонova, І. Давидової; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс ; Національний університет "Одеська юридична академія", 2025. 588 с. с. 136-138. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.30856> // URI: <https://hdl.handle.net/11300/30856>
4. Шайхет О.П. Окремі аспекти визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану. *Шерешевські цивілістичні читання: захист прав приватної особи в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 3 груд. 2025 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Є. Харитонova ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2025. 250 с. с.236-240 // URL: <https://doi.org/10.32837/11300.32206>
5. Шайхет О.П. До питання особливостей зміни обставин при вирішенні питання щодо місця проживання дитини за законодавством України та окремих країн ЄС. *Право та державне управління*. 2025. № 3 с. 400-407 URL: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.53>
6. Шайхет О.П. Актуальні питання визначення принципу найкращих інтересів дитини як домінуючий критерій при вирішенні питання щодо визначення місця проживання дитини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11 с. 511-515 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/111>
7. Шайхет О.П. Окремі питання трансформації сімейних правовідносин щодо визначення місця проживання дитини за

законодавством України. *Право і суспільство*. 2025. № 6 с. 834-840 URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.117>

8. Шайхет О.П. Особливості доказування у спорах щодо визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 374-384 URL: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.45>

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою роботою, що закладає основи теоретичного осмислення інституту місця проживання дитини у сучасному цивільному та сімейному праві України, що розширює і поглиблює розуміння особливостей сімейних правовідносин, включає у вітчизняну правову науку нові підходи до визначення поняття та правової природи місця проживання дитини, реалізацію дитиною свого права на визначення місця проживання, особливостей визначення місця проживання дитини за взаємною згодою батьків та у випадку спору із зазначеного питання тощо. Сформульовані у роботі положення та теоретичні розробки ґрунтуються на особистому досвіді авторки та аналізі наукової вітчизняної та зарубіжної літератури, а також судової практики з питань визначення місця проживання дитини.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження

Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки

здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 18 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Шайхет О.П. до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення щодо результатів дисертаційного дослідження Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді Національного університету «Одеська юридична академія» персональний склад разової спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення публічного захисту дисертації Шайхет Олени Петрівни на тему: «Місце проживання дитини за законодавством України», зокрема:

Голова ради – Сафончик Оксана Іванівна, д.ю.н., професорка, професорка кафедри приватного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Рецензенти:

Глиняна Катерина Михайлівна – к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри приватного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Павлова Вікторія Георгіївна - к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри приватного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Офіційні опоненти:

Менджул Марія Василівна, д.ю.н., професорка, професорка кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Логвінова Марія Володимирівна, к.ю.н., доцента, професорка кафедри правоохоронної діяльності Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Додаток: на 7 стор. (Відомості про членів спеціалізованої вченої ради для захисту дисертацій).

Головуючий на засіданні:
д.ю.н., професор,
завідувач кафедри приватного права

Євгеній ХАРИТОНОВ